

Selvitysluonnoksesta annetut lausunnot

Julkisen talouden riskit – kansainväliset suositukset (2/2017) 105/51/2016

Eläketurvakeskus, 22.2.2017

Sosiaali- ja terveysministeriö, STM/613/2017, 14.2.2017

Suomen Pankki, 27.2.2017

Valtiovarainministeriö, VM/245/00.05.00/2017, 3.3.2017

SU/Heikki Tikanmäki ja Ismo Risku

22.2.2017

Valtiontalouden tarkastusvirasto
tuloksellisuustarkastus@vtv.fi

Lausunto Valtiontalouden tarkastusviraston lausuntopyyntöön selvityksestä ”Julkisen talouden riskit - kansainväliset suositukset” Dnro 105/51/2016

Selvitys liittyy Euroopan unionin tarkastusvirastojen Contact Committeeen alla toimivan finanssipolitiikan tarkastuksen verkoston rinnakkaistarkastukseen. Rinnakkaistarkastukseen osallistuu kuusi EU maata. Rinnakkaistarkastuksen aiheena ovat julkisen talouden riskit sekä kansainvälisten organisaatioiden suositukset ja niihin reagointi.

Selvityksen sisältönä ovat EU:n, OECD:n ja IMF:n Suomelle antamat talouspoliittiset suositukset vuosina 2012–2016, niiden vertailu kotimaiseen päätöksentekoon, suosituksiin liittyvien viestintäprosessien tarkastelu sekä case-analyysit kahden uudistuksen potentiaalisesta tehokkuudesta. Analyysin kohteena ovat vuoden 2017 alussa voimaan tullut eläkeuudistus ja parhaillaan valmistelussa oleva sote- ja maakuntauudistus.

Selvitys sisältää selkeän katsauksen kansainvälisten organisaatioiden käytäntöihin suositusten laadinnassa ja suositusten sisältöön. Myös arviot suositusten mahdollisista vaikutuksista Suomessa harjoitettuun politiikkaan ovat hyvin perusteltuja.

Selvitystä lukemalla voi syntyä kuva, että eläkeuudistusta koskevan hallituksen esityksen valmistelun yhteydessä herkkyysslaskelmat olisi sivuutettu. Esimerkiksi sivulla 4 todetaan ”Eläkeuudistuksen riskiherkkyyden läpinäkyvyyttä on vähentänyt se, ettei hallituksen esitykseen sisältyvistä vaikutusarvioista tehty herkkyyshanalyysijä ja että peruslaskelmaan sisältyvistä taustaoletuksista on raportoitu hallituksen esityksessä puutteellisesti.”

Kuitenkin VTV:n selvityksessä mainitut ETK:n ja ETLA:n raportit sisältyvät hallituksen esityksen valmistelussa käytettyihin materiaaleihin.¹ Näissä raporteissa esitetään runsaasti uudistukseen liittyviä herkkyystarkasteluja. Eläketurvakeskuksen vaikutusarvioissa kylläkin arvioitiin herkkyystekijöitä vain uuden eläkejärjestelmän valossa, kuten selvitysluonnoksen luvussa 5.2. todetaan. Kuitenkin uusien eläkelajien alkavuuksiin liittyvät laskelmat on tulkittavissa uudistuksen vaikutuksen vastaavanlaisiksi herkkyystarkasteluiksi kuin selvitysluonnoksen kuvion 3 mukainen laskelma. Lisäksi ETK:n julkaisemissa lakisääteistä

¹ Kautto M. ja Risku I. (toim.): Laskelmia vuoden 2017 työeläkeuudistuksen vaikutuksista. Eläketurvakeskuksen raportteja 02/2015 sekä Lassila, J., Määttänen, N. ja Valkonen, T. (2015): Työeläkeuudistus 2017: vaikutukset työuriin, tulonjakoon ja julkisen talouden kestävytyteen. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisuja 1/2015.

SU/Heikki Tikanmäki ja Ismo Risku

22.2.2017

eläketurvaa koskevissa pitkän aikavälin laskelmissa on vakiintuneesti tuotu monella tavoilla esille eri tekijöiden vaikutusta.

Selvityksen yhteydessä VTV:n ETK:lta tilaamat herkkyyyslaskelmat täydentävät käsitystä eläkeuudistuksen riskeistä.

Selvitysluonnoksessa tarkastusvirasto suosittaa muun muassa, että: ”Merkittäviä rakenteellisia uudistuksia koskeviin hallituksen esityksiin tulisi, mikäli mahdollista, sisällyttää kuvaus vaikutusarvioinnin taustaoletuksista sekä herkkyystarkasteluja uudistusten vaikutuksista taustaoletuksia muutettaessa. Herkkyystarkastelu on tarpeellista sekä kestävyysvajeen tasolla että siihen vaikuttavien suureiden tasolla.”

Suositus on perusteltu. Eläketurvakeskus on omissa raporteissaan kattavasti kuvannut taustaoletuksia ja tyypillisesti esittänyt erilaisia herkkyystarkasteluja. Nimenomaiset herkkyystarkastelut uudistusten vaikutuksista ovat olleet kuitenkin vähäisessä roolissa.

Eläketurvakeskus

Ismo Risku

Heikki Tikanmäki

14.02.2017

Valtiontalouden tarkastusvirasto

Viite: Dnro 105/51/2016

SOSIAALI- JA TERVEYSMINISTERIÖN LAUSUNTO VTV:N SELVITYSLUONNOKSESTA JULKISEN TALOUDEN RISKIT - KANSAINVÄLISET SUOSITUKSET

Sosiaali- ja terveysministeriö kiittää mahdollisuudesta lausua valmistellusta selvitysluonnoksesta ja toteaa seuraavaa.

Talouspoliittiset suositukset

Selvitys keskittyy talouspolitiikkaan liittyviin suosituksiin, mutta ainakin esimerkiksi OECD antaa myös muita politiikkalohkoja koskevia suosituksia eri aihealueita käsittelevissä erillisissä maatutkimuksissaan. Vastaavasti talouspoliittiset suositukset sisältävät usein eri politiikkalohkoja koskevia suosituksia (ts. muutakin kuin makrotalouspolitiikkaa koskevia suosituksia).

Vastuu suosituksista tiedottamisesta ja suositusten toteutumisen seurannasta tulisi olla taholla, jolle suositukset Suomessa ensisijaisesti toimitetaan tai joka Suomessa vastaa arvioinnin toteutuksesta. Luonnollisesti tässä tulee tukeutua ao. politiikkalohkojen vastuuministeriöihin. Esim. VM vastaa OECD:n talouspolitiikan arviointiraportin julkistamisesta ja suositusten seurannasta, mutta eläkepolitiikan osalta sen täytyy tehdä tämä yhteistyössä STM:n kanssa.

Lisäksi olisi hyvä pohtia, mikä on talouspolitiikan suositusten suhde muihin tavoitteisiin. EU:lla on esimerkiksi köyhyyttä ja syrjäytymistä koskevia tavoitteita. Käytännössä talouspolitiikkaa koskevat suositukset saattavat, ainakin lyhyemmällä aikavälillä, olla ristiriidassa näiden tavoitteiden toteuttamisen kanssa.

Eläkeuudistus

Selvitysluonnoksessa todetaan työuraeläkkeestä (kohta 5.1.) että ”työuraeläkkeen ehdot ovat osittain päällekkäiset työkyvyttömyyseläkkeen kanssa, mutta väljempiä”. Tämä johtaa hieman harhaan työuraeläkkeen saamisen suhteen, koska työuraeläkkeen ehtona on myös vähintään 38 vuoden työhistoria rasittavassa ja kuluttavassa työssä ja lisäksi työkykyyn vaikuttava sairaus. Eläkettä ei siten saa helposti.

Eläkeuudistuksesta on tehty suuri määrä herkkyyyslaskelmia, mutta ei täsmällisesti selvitysluonnoksessa esitettyjä. Selvitysluonnoksessa esitetyt keskittyisivät arvioimaan nimenomaan uudistuksen vaikutusten herkkyyttä tietyille taustatoetuksille. Ministeriö kuitenkin huomauttaa, että koska osittainen varhennettu vanhuuseläke on uusi eläkemuoto, selvitysluonnoksen kuvion 3 tyyppinen herkkyyyslaskelma osittaisen varhennetun vanhuuseläkkeen alkavuuden vaiku-

tuksesta on perusajatukseltaan hyvin lähellä Eläketurvakeskuksen raportissa 02/2015 kohdassa 5.4 esitettyä laskelmaa.

Sote-uudistus

Sote-uudistus on luonteeltaan hyvin monimutkainen ja sen vaikutukset ovat vaikeasti ennakoitavia. Eri tason toimijoiden valintojen ennakointi tilanteessa, joissa toimintaympäristö oleellisesti muuttuu, on haastavaa. Mennyttä kehitystä kuvaava tietopohja ei tällöin sellaisenaan sovellu. Eläkeuudistus ja sote-uudistus eroavat toisistaan oleellisesti myös tietopohjan osalta. Sote-uudistus koskettaa monia erityyppisiä toimijoita, joiden toiminnasta ei ole samalla tavoin kattavaa ja tarkkaa tietoa kuin työeläkejärjestelmästä. Tällaisessa tilanteessa käytössä ei myöskään ole eläkeuudistuksen tapaan kattavaa taloudellista mallikehikkoa, jossa määrällisiä herkkyysslaskelmia olisi aina yhtä suoraviivaista tehdä. Tällaisissa tilanteissa joudutaan turvautumaan erilaisten epävarmuuksien ja riskien esiin tuomiseen, ilman määrällisiä arvioita.

Selvitysluonnoksessa tuodaan varsin hyvin esiin ne rajoitteet, jotka sote-arviointiin ja uudistukseen liittyvät. Luonnoksessa ymmärretään myös kiitettävän hyvin määrällisten sote-arvioiden vaikeus; "Tärkeää olisi erityisesti vaihtoehtoisten etenemistapojen sisältämien epävarmuuksien ja riskien hahmottaminen myös silloin, kun varsinaisten luotettavien numeeristen arvioiden tuottaminen on mahdotonta. Jos tällaisia epävarmuuksia, riskejä ja vaihtoehtoisia kehityskulkuja ei vielä ole laajasti HE:hen sisällytetty, raportti tulee lisäämään painetta niihin". Samoin luonnoksessa tuodaan varsin hyvin esiin arviointiin liittyvät reunaehdot, jotka vaikeuttavat arviointien tekoa. Samoin päätöksentekoa ohjaavat monet erinäiset tavoitteet tulevat hyvin esille.

Selvitysluonnoksessa viitataan useasti rakenteellisiin uudistuksiin. Sote-uudistus on esimerkki uudistuksesta, joka on selkeästi rakenteellinen. Monesti rakenteellisen uudistuksen käsite on kuitenkin häilyvä. Rajanveto rakenteellisen uudistuksen ja esimerkiksi puhtaan säästöpäätöksen välillä on tällöin vaikeaa.

Kansliapäällikkö

Päivi Sillanaukee

Talousjohtaja

Mikko Staff

TIEDOKSI

STM:n osastot ja erillisyyksiköt

27.2.2017

Julkinen

Valtiontalouden tarkastusvirasto
matti.okko@vtv.fi
mika.sainio@vtv.fi
kirjaamo@vtv.fi

Lausuntopyyntö 7.2.2017, 105/51/2016

**Suomen Pankin lausunto Valtiontalouden tarkastusviraston selvitysluonnoksesta
Julkisen talouden riskit – kansainväliset suositukset**

Suomen Pankki kiittää Valtiontalouden tarkastusvirastoa (VTV) mahdollisuudesta antaa lausuntonsa VTV:n selvitysluonnoksesta Julkisen talouden riskit – kansainväliset suositukset. Suomen Pankki haluaa saattaa VTV:n tietoon seuraavat huomionsa selvitysluonnoksesta.

Selvitysluonnoksen luvussa 5 sivulta 27 alkaen käsitellään sote- ja maakuntauudistusta pyrkien tunnistamaan julkisen talouden riskiaseman kannalta olennaiset uudistukseen liittyvät tekijät. VTV:n esittämä huoli siitä, että uudistuksen kolmen miljardin euron säästötavoitteen saavuttamiseen vuoteen 2029 mennessä liittyy paljon epävarmuutta, on tässä vaiheessa perusteltu.

Selvitysluonnoksen sivun 23 viidennessä kappaleessa todetaan virheellisesti, että Suomen Pankki ei olisi tiedottanut IMF:n maaraportin valmistumisesta eikä lisännyt sitä koskevaa linkkiä nettisivuilleen. Tosiasiassa Suomen Pankki ilmoitti IMF:n maaraportin valmistumisesta tiedotteella 7.12.2016, johon se oli linkittänyt IMF:n arviot Suomen talouden tilasta ja näkymistä sekä rahoitusjärjestelmän vakaudesta.

Selvitysluonnoksen sivun 11 kolmannessa kappaleessa todetaan samoin virheellisesti, että IMF:n Artikla IV -konsultaatioihin kytkeytyvä Financial Sector Assessment Program (FSAP) toteutettaisiin neljän vuoden välein. FSAP toteutetaan kuitenkin tosiasiassa viiden vuoden välein. Suomi

Lausunto

2 (2)

27.2.2017

Julkinen

kuuluu 29 maan tai jurisdiktioalueen joukkoon, jonka rahoitussektori arvioidaan Artikla IV -konsultaation yhteydessä vuosittain.

Pirkka Jalasjoki

Ekonomisti
Suomen Pankki

Tiedoksi

Jenni Hellström/SP
Lauri Kajanoja/SP
Jarkko Kivistö/SP
Mika Pösö/SP
Kansainvälinen yksikkö/Johdon sihteeristö/SP

3.3.2017

Valtiontalouden tarkastusvirasto
Antinkatu 1
PI 1119
00101 Helsinki
tuloksellisuustarkastus@vtv.fi.

Selvitysluonnos Julkisen talouden riskit – kansainväliset suositukset, Dnro 105/51/2016

Valtiovarainministeriön lausunto

Valtiontalouden tarkastusvirasto (jäljempänä VTV) on laatinut selvitysluonnoksen julkisen talouden riskeistä, kansainvälisten organisaatioiden politiikkasuosituksista ja suosituksiin reagoinnista. Selvitys liittyy Euroopan unionin kuuden tarkastusviraston yhteiseen projektiin. Selvityksen sisältönä ovat EU:n, OECD:n ja IMF:n Suomelle antamat rakenne- ja talouspoliittiset suositukset vuosina 2012–2016, niiden vertailu kotimaiseen päätöksentekoon ja suosituksiin liittyvien viestintäprosessien tarkastelu.

Valtiovarainministeriön (VM) katsoo, että suositusten kokoaminen yhteen julkaisuun on hyödyllistä.

Lisäksi VTV on laatinut tapausanalyysit kahden kansainvälisissä suosituksissa keskeisesti esillä olleen uudistuksen potentiaalisesta tehokkuudesta. Tapausanalyysien kohteina ovat vuoden 2017 alussa voimaan tullut eläkeuudistus ja parhaillaan valmistelussa oleva sote- ja maakuntauudistus.

Selvityksen perusteella VTV suosittaa, että

1. Kansainvälisten organisaatioiden suositusten sisältö viestitään kotimaiselle yleisölle selkeästi

Sähköisesti allekirjoitettu | Signerad elektroniskt | Signed digitally
2. VM:n tulisi suunnitella EU-ohjausjakson viestintäkäytäntöjä kokonaisuutena ottaen huomioon suosituksiin liittyvän päätöksentekoprosessin eri vaiheet sekä EU-ohjausjaksoon liittyvä muu

viestintä

3. VM:n on tarpeen kehittää EU-ohjausjaksoon liittyvän Suomen kansallisen uudistusohjelman osan ”Institutionaaliset kysymykset ja sidosryhmien osallistuminen” kuvausta vastaamaan paremmin Euroopan komission ohjetta
4. Merkittäviä rakenteellisia uudistuksia koskeviin hallituksen esityksiin tulisi sisällyttää kuvaus vaikutusarvioinnin taustaoletuksista sekä herkkyystarkasteluja uudistusten vaikutuksista taustaoletuksia muutettaessa.

VM voi pääosin yhtyä VTV:n raportissaan tekemiin suosituksiin. VM kuitenkin huomauttaa seuraavaa.

Kansainvälisten organisaatioiden suositusten viestintä

VM yhtyy VTV:n kantaan, että kansainvälisten organisaatioiden suositukset olisi syytä saattaa aiempaa paremmin ja selkeämmin poliittisen keskustelun, median ja yleisön tietoon. Kansainväliset organisaatiot tekevät arvokasta ja poliittisen päätöksenteon kannalta hyödyllistä, työtä, jonka tulokset voisivat muun muassa edistää talous- ja rakennepoliitiikan tutkimustietoon perustuvaa pitkäjänteistä kehittämistä. Järjestöjen analyysit auttavat ymmärtämään erilaisten valintojen pidemmän aikavälin seurauksia, jotka saattavat muutoin saada liian vähän tilaa poliittisessa keskustelussa ja mediassa.

VM kuitenkin huomauttaa, että kyseessä on kyseisten organisaatioiden itsenäinen viestintä, eikä esimerkiksi VM:n ole syytä toimia heidän viestiensä suodattajana tai tulkitsijana.

EU-ohjausjakson viestintä

VTV suosittaa ”EU-ohjausjakson viestintäkäytäntöjen kokonaisuuden suunnittelua”. VM huomauttaa, että kyseessä on komission esitys neuvoston suosituksiksi, joten päävastuu viestinnästä on komissiolla ja neuvostolla. Lisäksi maakohtaiset suositukset käsitellään alemmissa komiteoissa ennen neuvoston hyväksyntää, ja paikoin niihin tehdään merkittäviäkin muutoksia. Tähän saakka Suomi on katsonut, että viestiminen keskeneräisistä asioista ja dokumenteista ei ole hyödyksi.

VM on yhtä mieltä VTV:n havainnon kanssa, että kansallinen uudistusohjelma on sisältänyt niukasti kuvausta institutionaalisista järjestelyistä. Kuvauksen

puute ei välttämättä tarkoita sitä, ettei uudistusohjelmaa olisi esitelty – ja uudistuksia valmisteltu – laajasti. Kansallisen uudistusohjelman luvun 6 sisältöä voidaan tältä osin parantaa, ja VM aikoo ponnistella tiedotuksen kohentamiseksi.

VTV toteaa mm. tiivistelmässä, että EU:n maakohtaisiin suosituksiin sisältyvät vakaus- ja kasvusopimukseen ja makrotalouden epätasapainojen menettelyn täytäntöönpanoon liittyvät suositukset ovat sitovampia. VM huomauttaa, että ei ole aivan selvää, mitä tällä tarkoitetaan ja tehdä selväksi maakohtaisten suositusten ja menettelyihin liittyvien suositusten välinen velvoittavuusero ja todeta, ettei Suomi ole joutunut menettelyihin ja sitovampien suositusten piiriin.

Lisäksi VM huomauttaa muutamasta yksityiskohdasta. Sivulla 13 selostetaan finanssipoliittisten sääntöjen joustavuutta ("...EU:n tapauksessa pakolaisista aiheutuvat kustannukset on myös joka tapauksessa huomioitu finanssipoliittisten sääntöjen tulkintaan luodussa joustavuudessa..."). Kun finanssipoliittisten sääntöjen yhteydessä puhutaan joustavuudesta, tarkkaan ottaen tarkoitetaan rakenneuudistuksia tai investointeja. Nämä kaksi mahdollistavat ns. joustavuuslausekkeiden käyttöönoton. Pakolaiskriisin kohdalla on kyse eri asiasta. Sekä ennaltaehkäisevässä osassa että korjaavassa osassa arvioitaessa maalta vaadittua sopeutusta otetaan huomioon sopeutukseen vaikuttavat erityiset seikat (*Unusual event outside the control of the MS concerned which has a major impact on its financial position*). Maahanmuuttokustannusten kasvu on otettu huomioon tällaisena erityisenä seikkana. Maahanmuuttokustannusten kasvun huomioiminen ei siis liity varsinaisiin joustolausekkeisiin. Toisaalta komissionkin kielenkäytössä sitä on myös sekoitettu sääntöjen joustavuuteen

Sivulla 25 mainitaan, että VM on informoinut eduskuntaa kansallisesta uudistusohjelmasta hyvän, vakiintuneen käytäntönsä mukaisesti, mutta että eduskunnan, työmarkkinaosapuolten ja kansalaisyhteiskunnan osallisuutta koskeva uudistusohjelman osa on kuitenkin liian suppea eikä kata komission ohjeen mukaista koko sisältöä. VTV:n mukaan osassa tulisi kuvata tarkemmin eduskunnan informoinnin käytännön menettelytapoja sekä esimerkiksi työmarkkinaosapuolten ja kansalaisjärjestöjen roolia ohjelmaan kuuluvien toimien ja uudistusten valmistelussa.

VM huomauttaa, että työmarkkinaosapuolet ovat usein tiiviisti mukana tai päävastuussa rakenneuudistusten valmisteluvaiheessa, joista siis

raportoidaan maakohtaisten suositusten edistymisestä luvussa 3. Yhtenä esimerkkinä on eläkeuudistus.

Uudistusten herkkyystarkastelut

VM yhtyy periaatteessa VTV:n ajatukseen, että uudistuksia koskeviin analyysiin olisi hyvä sisällyttää herkkyystarkasteluja erityisesti keskeisten oletusten osalta. Kansainväliset järjestöt tekevät tällaisia tarkasteluja vaihtelevasti omilla työkaluillaan. Usein niiden raportointi on suunnattu vain alan asiantuntijoille.

Käytännössä ajatuksen toteuttaminen saattaa olla hankalampaa kuin miltä ensi silmäyksellä vaikuttaa. Päätöksentekijää saattaa paremmin palvella yksi luku, jonka epävarmuudesta esitetään kirjallisia kommentteja, kuin luottamusvälien tai todennäköisyysjakaumien esittely.

Lisäksi monien staattisten oletusten kuten joustojen tai historiasta havaittujen suhteiden varioiminen on helppoa, mutta näihin keskittyminen saattaa johtaa vääriin käsityksiin, erityisesti dynaamisista taikka mahdollisista sivuvaikutuksista tai riskeistä. Usein uudistuksilla tavoitellaan dynaamisia käyttäytymisvaikutuksia, esimerkiksi tehokkaammin järjestettyjä sote-palveluita. Silloin historiasta havaitut joustot, riippuvuussuhteet yms. eivät enää päde, eikä tällaisten herkkyystarkastelujen raportointi auta päätöksentekijöitä tai yleisöä arvioimaan uudistuksia paremmin. Dynaamisten käyttäytymisvaikutusten herkkyystarkastelu on työlästä ja vaatii aikaa, eikä niiden ymmärrettävä raportointi ole helppoa (ja sopii ehkä paremmin tutkimuslaitoksiin kuin ministeriöihin).

VM yhtyy VTV:n esittämiin arvioihin vuoden 2017 eläkeuudistuksesta sekä sote- ja maakuntauudistuksesta ja niiden riskeistä. Valtiovarainministeriö kuitenkin huomauttaa, että ETK:n helmikuussa 2015 julkaisemassa eläkeuudistuksen alustavassa vaikutusarvion herkkyystarkasteluissa on tarkasteltu työkyvyttömyyseläkkeiden ja osittaisen vanhuuseläkkeen alkavuuksia. VTV:n ETK:ita tilaamat uudet laskelmat toki tarkentavat tätä analyysia ansiokkaasti. Lisäksi valtiovarainministeriö katsoo, että VTV aliarvioi ETLA:n tekemien herkkyysslaskelmien käytettävyyttä ja merkitystä. Vaikka ETLA:n tekemät laskelmat on tehty erilaisella menetelmällä, kuvaavat ne kuitenkin samaa ilmiötä kuin ETK:n ja VM:n laskelmat ja ovat siten käyttökelpoisia täydentäviä tarkasteluja.

Sote- ja eläkeuudistuksen osalta selvityksessä käydään kattavasti läpi keskeiset riskit. Sote-uudistuksen kustannusriskeistä olisi voitu keskustella

vahvemmin, mutta tämä on painotus- ja makuasia.

Euroopan Neuvoston kunta- ja aluehallintokongressin raportti

Lopuksi VM huomauttaa, että selvitystä on tehty ajankohtana, jolloin myös Euroopan Neuvoston kunta- ja aluehallintokongressi ja sen Monitoring Committee on valmistellut raporttia *Local and regional democracy in Finland*. Raporttiin on laajasti haastateltu suomalaisia viranomaisia kunta- ja keskushallinnosta. Raportti julkistetaan maaliskuussa 2017.

Raportissa on arvioitu, miten Suomi, Suomen kuntahallinto sekä tuleva maakuntahallinto täyttää paikallisen itsehallinnon peruskirjan itsehallinnon periaatteet. Raportti tulee sisältämään myös suosituksia koskien esimerkiksi maakuntahallinnon ja kuntien hallinnon kehittämistä sekä kuntien tehtäviä ja rahoitusta. Euroopan Neuvoston suosituksiin pätevät samat havainnot ja VM:n yleiset kommentit kuin raportin suosituksissa on tehty muiden kansainvälisten järjestöjen ja niiden suositusten viestinnän osalta.

Osastopäällikkö,
ylijohtaja

Mikko Spolander

Finanssineuvos

Markku Stenberg